

Artur Hamryszczak

Materiały do badań genealogicznych w zasobach Instytutu Archiwów, Bibliotek i Muzeów Kościelnych KUL w Lublinie

---

Rocznik Lubelskiego Towarzystwa Genealogicznego 1, 109-135

2009

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Artur Hamryszczak

(Międzywydziałowy Instytut Archiwów, Bibliotek i Muzeów Kościelnych
Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego)

Materiały do badań genealogicznych w zasobach Instytutu Archiwów, Bibliotek i Muzeów Kościelnych KUL w Lublinie

Przemiany ustrojowe w Polsce, które rozpoczęły się na przełomie lat 80. i 90. XX w., spowodowały wzrost zainteresowania badaniami genealogicznymi, przeżywającymi odtąd swój renesans. Związane to było nie tylko z przymusowym ukrywaniem w minionym ustroju „niewłaściwego” pochodzenia, ale też z naturalnej chęci poznania swoich „korzeni” i przeszłości. Odkrywanie historii własnej rodziny nie polega bowiem tylko na odtwarzaniu powiązań rodzinnych, ale jest również próbą zrozumienia swoich przodków i ich świata¹.

W poszukiwaniach genealogicznych pomocne są nie tylko archiwa kościelne i państwowe, ale także instytucje naukowe, które zajmują się archiwaliaми, będącymi w obszarze zainteresowań genealogów. Jedną z takich instytucji jest Międzywydziałowy Instytut Archiwów Bibliotek i Muzeów Kościelnych Katolickiego Uniwersytetu

---

¹ Por. W. Dworzaczek; *Genealogia*, Warszawa 1959; A. Biernat, *Księgi metrykalne w archiwach państwowych*, „Archiwa Biblioteki i Muzeów Kościelnych” (dalej: ABMK), 75 (2001) s. 66; M. Nowaczyk, *Poszukiwanie przodków. Genealogia dla każdego*, Warszawa 2005, s. 18; J. Szymański, *Nauki Pomocnicze Historii*, Warszawa 2006 (wyd. nowe i uzupełnione), s. 70.

Lubelskiego Jana Pawła II² (w skrócie: ABMK), który powstał w 1956 r., a jako swój nadrzędny cel postawił sobie gromadzenie i opracowywanie materiałów archiwalnych dla potrzeb badań naukowych w KUL. Jednym ze sposobów gromadzenia archiwaliów jest mikrofilmowanie i digitalizacja przedmiotów archiwalnych, bibliotecznych i muzealnych³. Myśl o organizacji takiego właśnie ośrodka wyszła z Episkopatu Polski jako odpowiedź na potrzebę ochrony kościelnych dóbr kultury, które mocno ucierpiały podczas II wojny światowej. Wybór Lublina na miejsce działalności takiej instytucji nie był przypadkowy. Atutem miasta jest Katolicki Uniwersytet Lubelski oraz, co było uważane przez niektórych za problem, położenie geograficzne. Właśnie bliskość do kościelnej spuścizny kulturowej historycznych diecezji na wschodzie, okazała się dodatkowym atutem miasta⁴. Instytut ABMK posiada obecnie własną pracownię dokumentacyjną w której mikrofilmuje i digitalizuje szczególnie cenne materiały biblioteczne i archiwalne proveniencji kościelnej z całej Polski oraz historycznych ziem polskich. Aktualnie Instytut posiada około 5 tys. jednostek sygnaturowych mikrofilmów. Biblioteka mikrofilmów jest największym zbiorem zmikrofilmowanych materiałów archiwalnych i bibliotecznych proveniencji kościelnej w Polsce. Można nawet powiedzieć, że Instytut ABMK ma charakter centralnej biblioteki mikrofilmów kościelnych w Polsce. Działalność Instytutu, który posiada bardzo bogate zbiory mikrofilmów stanowi duże wyróżnienie dla Lublina. Miasto może się poszczycić Instytucją naukowo - badawczą, która posiada unikalne na skalę ogólnopolską zbiory i jest jedyną tego typu placówką w Polsce a jedną z trzech na świecie, która zajmuje się dokumentacją i opracowaniem dziedzictwa kulturowego Kościoła katolickiego (w zakresie archiwów, bibliotek i muzeów).

Wśród wielu archiwaliów przechowywanych w Instytucie ABMK w postaci mikrofilmów, są materiały przydatne genealogom w ich badaniach. Oprócz ksiąg metrykalnych, są to księgi wizytacyjne, akta episcopalia, akta oficjałów, akta zakonne, seminariów duchownych, księgi brackie i cechowe oraz akta sądów miejskich i wiejskich.

Księgi metrykalne

Podstawowym źródłem do badań genealogicznych są księgi metrykalne. Metryki (łac. *metrica*) są to urzędowe zapisy i wykazy ochrzczonych, bierzmowanych, zaślubionych i zmarłych w obrębie danej parafii⁵. Ich geneza sięga wczesnego chrześcijaństwa, kiedy to powstały pewne formy rejestrowania ważnych wydarzeń z życia wiernych w postaci katalogów chrztów, ślubów i zgonów zwane dyptychami. Szybko ujęto tę praktykę w ramy przepisów prawnych oraz wprowadzono ją jako stałą

---

² Do 2006 r. działający jako Ośrodek Archiwów, Bibliotek i Muzeów Kościelnych KUL. Decyzją Senatu Akademickiego KUL, od 1 września t. r. Ośrodek został przekształcony w Międzywydziałowy Instytut naukowo - badawczy (M. Dębowska, *Ośrodek Archiwów, Bibliotek i Muzeów Kościelnych Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II 1956 - 2006*, Lublin 2006, s. 147).

³ *Statut Ośrodka Archiwów, Bibliotek i Muzeów Kościelnych przy Katolickim Uniwersytecie Lubelskim*, ABMK, 1 (1959) z. 2, s. 5 - 7.

⁴ Więcej o początkach Instytutu ABMK czytaj w M. Dębowska, dz. cyt., s. 11 - 33.

⁵ J. Kurpas, *Początki ksiąg metrykalnych*, ABMK, 2 (1961) z. 1 - 2, s. 8.

praktykę parafialną⁶. Jednak dopiero postanowienia Soboru Trydenckiego na sesji w 1563 r., dotyczącej prowadzenia ksiąg metrykalnych, unormowały prawnie status tych ksiąg. Zdecydowano, że każdy proboszcz ma prowadzić księgi chrztów, małżeństw i bierzmowanych. Księga chrztów miała posiadać rubryki, do których należało wpisywać: imię i nazwisko dziecka oraz datę chrztu, imiona rodziców, imiona i nazwiska rodziców chrzestnych oraz imię szafarza chrztu. Do księgi małżeństw miano wpisywać imiona i nazwiska małżonków, świadków oraz dzień i miejsce zawarcia małżeństwa⁷. Nadto w parafiach miały być prowadzone księgi bierzmowanych z imieniem i nazwiskiem bierzmowanego, datą przyjęcia tego sakramentu, imionami rodziców bierzmowanego, szafarza i świadków bierzmowania⁸. Obowiązek prowadzenia ksiąg zmarłych wprowadził dopiero tzw. Rytuał Rzymski, wydany w 1614 r. przez papieża Pawła V. Nałożył on również na proboszczów obowiązek prowadzenia i troskliwego przechowywania pięciu serii ksiąg metrykalnych: ochrzczonych (*libri baptisatorum*), bierzmowanych (*libri confirmatorum*), zaślubionych (*libri copulatorum*), zmarłych (*libri mortuorum*) oraz spisów wszystkich parafian (*libri status animarum*)⁹. Wkrótce wprowadzono w parafiach również księgi ogłaszanych zapowiedzi przedślubnych (*libri bannorum*)¹⁰.

Najstarsze księgi metrykalne zachowane w Polsce pochodzą z połowy XVI w., jeszcze z okresu przed uchwałami soboru trydenckiego. Obowiązek prowadzenia metryk w każdej parafii został rozpowszechniony w efekcie postanowień synodu piotrkowskiego z 1607 r., któremu przewodniczył kardynał Bernard Maciejowski. Synod nakazał prowadzenie w parafiach ksiąg ochrzczonych, bierzmowanych, zaślubionych, komunikujących na Wielkanoc i statystyk parafialnych oraz podał dokładny szczegółowy formularz dla wpisów metrykalnych¹¹. Księgi zmarłych zostały zaprowadzone w parafiach dopiero w 1631 r. na podstawie tzw. Rytuału Piotrkowskiego¹².

Stan ksiąg metrykalnych był kontrolowany podczas kanonicznej wizytacji parafii przez biskupa¹³. W celu zabezpieczenia przed zniszczeniem zawartości ksiąg metrykalnych w niektórych diecezjach polskich w XVIII w. wydano rozporządzenia zobowiązujące plebanów do corocznego składania odpisów metryk w kancelariach biskupich. W innych diecezjach zobowiązano plebanów do corocznego oblatowania metryk w księgach grodzkich. Nakaz oblatowania metrykaliów został uchwalony przez Sejm w 1764 r. dla całej Rzeczypospolitej¹⁴.

---

⁶ W. Dworzaczek, *Genealogia*, Warszawa 1959, s. 58.

⁷ J. Kurpas, dz. cyt., s. 22 - 23; H. Krajewska, *Wstęp*, [w:] *Księgi metrykalne i stanu cywilnego w archiwach państwowych w Polsce. Informator*, A. Laszuk (oprac.), wyd. III, Warszawa 2003.

⁸ J. Kurpas, dz. cyt., s. 24.

⁹ H. Wyczawski, *Przygotowanie do studiów w archiwach kościelnych*, Kalwaria Zebrzydowska 1989, s. 278. A. Weiss, *Archiwa parafialne w archidiecezji poznańskiej na przykładzie Wolsztyna*, ABMK, 75 (2001) s. 111.

¹⁰ H. Wyczawski, dz. cyt., s. 278.

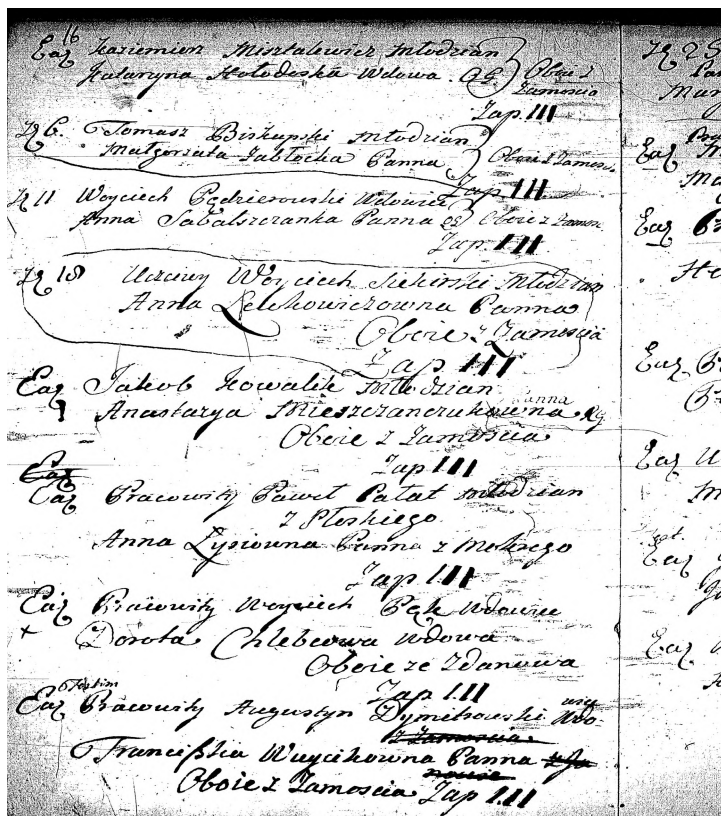
¹¹ A. Weiss, dz. cyt., s. 111.

¹² B. Kumor, *Metryki parafialne w archiwach diecezjalnych*, „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej”, 14 (1966) nr 1, s. 67.

¹³ I. Gieysztorowa, *Wstęp do demografii staropolskiej*, Warszawa 1976, s. 237 - 238.

¹⁴ W. Dworzaczek, dz. cyt., s. 59 - 60; W. Kowalski, *Znaczenie archiwów parafialnych dla badań nad dziejami przedzobiorowymi*, ABMK, 75 (2001) s. 29; J. Łossowski, *Kancelaria grodzka chełmska od XV do XVIII wieku*.

Księga zapowiedzi i świadków zaślubin (liber bannorum et testium copulatorum) z lat 1778 - 1787 parafii kolegiaty zamojskiej, sygn. ABMK 2380.*

Niestety przed rozbiorami prowadzono księgi metrykalne bardzo pobieżnie i bez jednolitego systemu. Metrykalia posiadały dużo luk a wpisy często były przemieszane chronologicznie. Dopiero państwa zaborcze, które uczyniły plebanów urzędnikami stanu cywilnego, wprowadziły jednolity system prowadzenia ksiąg metrykalnych oraz zdyscyplinowały duchownych w prowadzeniu metrykaliów¹⁵. W zaborze austriackim w 1784 r. na mocy patentu cesarskiego księgi metrykalne uzyskały moc dokumentu prawnego. Zostały połączone zapisy aktu stanu cywilnego (urodzenie, małżeństwo, zgon) z odpowiednimi obrzędami religijnymi (chrzty, śluby, pogrzeby). Wpisy były dokonywane w języku łacińskim, osobno dla każdej wsi wchodzącej w skład parafii. Dotychczas bowiem zapisywano w jednej księdze dane całej parafii. Nadto wprowadzono nową rubrykę w księdze metrykalnej: *uwagi*¹⁶.

W Prusach, a więc i na terenie ziem polskich zabranych w latach 1772 - 1795, księgi metrykalne uzyskały status publiczno - prawny. Z ksiąg tych duchowni mieli

Studium o urzędzie, dokumentacji, jej formach i roli w życiu społeczeństwa staropolskiego, Lublin 2004, s. 305 - 309.

* Wszystkie fotokopie publikowane w niniejszym tekście zostały wykonane przez jego Autora (przyp. red.).

¹⁵ H. Wyczawski, dz. cyt., s. 278; W. Kowalski, dz. cyt., s. 48.

¹⁶ C. Kukło, *Demografia Rzeczypospolitej przedrozbiorowej*, Warszawa 2009, s. 98.

sporządzać uwierzytelnione odpisy i przesyłać je następnie do sądu I instancji, któremu podlegały miejscowości należące do parafii. Prawo państwowe zobowiązywało każdego obywatela do rejestracji urodzeń, małżeństw i zgonów w parafii, do której należała miejscowość zamieszкана przez daną osobę. Akt małżeństwa sporządzano w księdze metrykalnej parafii, do której należała kobieta zawierająca związek małżeński¹⁷. W 1876 r. wprowadzono na terenie całej Rzeszy Niemieckiej nowe przepisy rejestracji urodzin, małżeństw i zgonów wszystkich obywateli, bez względu na wyznanie, w trzech rodzajach ksiąg. Księgi metrykalne prowadzone były zazwyczaj po łacinie lub niemiecku, a księgi stanu cywilnego w języku niemieckim¹⁸.

W Księstwie Warszawskim w 1807 r. na mocy Kodeksu Napoleona ustanowiono urzędy i księgi stanu cywilnego. W Królestwie Polskim w 1825 r. akta stanu cywilnego złączono z metrykami kościelnymi. Proboszcz pełnił jednocześnie funkcję urzędnika stanu cywilnego. Zapisy w księgach stanu cywilnego początkowo prowadzono w języku polskim, a od 1868 r. w języku rosyjskim¹⁹.

W okresie II Rzeczypospolitej stosowano przepisy wywodzące się z czasów zaborów. Kościół katolicki opierał się na Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1917 r. Proboszczowie mieli z końcem każdego roku przysyłać do kurii biskupiej uwierzytelnione odpisy ksiąg parafialnych (ochrzczonych, bierzmowanych, zaślubionych i zmarłych). Po II wojnie światowej, w wyniku zmian ustrojowych w Polsce, na mocy odpowiedniego dekretu powołano od stycznia 1946 r. państwowe, powszechne i jednolite w całym kraju świeckie rejestracje stanu cywilnego. Ustanowiono również Urzędy Stanu Cywilnego²⁰.

Instytut ABMK posiada księgi metrykalne z różnych parafii, z których największy zespół tworzą księgi metrykalne diecezji łuckiej z XIX - XX w. Metrykalia łuckie zostały przekazane w depozyt Instytutowi ABMK, w latach 90. ubiegłego wieku przez ks. Leona Krejczę z diecezji łuckiej²¹. Metryki zostały uporządkowane oraz wstępnie przygotowane do zmikrofilmowania i digitalizacji w ABMK²². Inwentaryzujący te materiały ks. Waldemar W. Żurek, opublikował treść tych ksiąg w pięciotomowym wydawnictwie *Wykazy osób z akt parafialnych diecezji łuckiej do 1945*, w ramach serii „Biblioteka Instytutu Archiwów Bibliotek i Muzeów Kościelnych”²³. Tom pierwszy obejmuje wypisy z akt parafii: Annowola, Berezne, Binduga, Drużkopol, Jałowicze, Kalinówka, Katerburg, Kołki, Kowel, Ludwipol, Łuck-katedra i wojskowa, Maciejów, Nieświcz, Ostróg, Poddębce, Stara Huta, Szpanów, Torczyn, Włodzimierz-

---

¹⁷ H. Krajewska, dz. cyt., s. II.

¹⁸ Tamże; metryki Kościołów protestanckich prowadzone w zaborze pruskim omówiła ostatnio W. Kwiatkowska, *Kancelaria Ewangelickiego Kościoła Unijnego w Prusach Zachodnich w latach 1817 - 1920 i pozostałe po niej akta*, Toruń 2006, s. 98 - 107.

¹⁹ W. Dworzaczek, dz. cyt., s. 60; I. Gieysztorowa, dz. cyt., s. 203.

²⁰ H. Krajewska, dz. cyt., s. IV-V.

²¹ W. Żurek, *Wstęp*, [w:] *Wykazy osób z akt parafialnych diecezji łuckiej do 1945 roku*, opr. W. Żurek, t. 1, Lublin 2004, s. 18.

²² Aktualnie nie ma możliwości skorzystania z metryk diecezji łuckiej w czytelni Instytutu ABMK, ponieważ nie zostały one jeszcze zmikrofilmowane i zdigitalizowane.

²³ Szczegółowy spis według rodzajów metrykaliów został podany w poszczególnych tomach *Wykazów osób z akt parafialnych diecezji łuckiej do 1945 roku* ks. W. Żurka.

fara i pojezuicki, Zaturce oraz akta luźne z różnych parafii²⁴. Tom drugi zawiera wypisy z akt parafii: Boremel, Derażne, Hołoby, Jałowicze, Kisielin, Kołki, Koniuchy, Kowel, Łuck-katedra, Sokul, Torczyn, Wiszenki, Wiśniowiec, Zaturce, Złoczówka, Nabrzuska, Hulewicze, Mielnica, Hołuby oraz akta luźne z różnych parafii²⁵. Tom trzeci obejmuje wypisy z akt parafii: Horochów, Łuck (różne parafie), Włodzimierz oraz akta luźne z różnych parafii²⁶. Tom czwarty obejmuje tzw. akta luźne, w których znajdują się wypisy osób z różnych parafii miasta Łuck w układzie alfabetycznym do litery "S"²⁷. Tom piąty zawiera wypisy z następujących parafii: Berezne, Derażne, Jałowicze, Klewan, Kołki, Lewacze, Lubomł, Łokacze, Młynów, Poryck, Rymacze, Targowica, Torczyn, Włodzimierz, Kisielin i Koniuchy²⁸.

Nadto Instytut ABMK posiada z Archiwum Arcybiskupa Eugeniusza Baziaka w Krakowie, zmikrofilmowaną księgę małżeństw (*Liber copulatorum*) z parafii Koziniec w diecezji łuckiej z lat 1800 - 1812²⁹.

Poza metrykaliaми z diecezji łuckiej, Instytut ABMK posiada również zmikrofilmowane akta metrykalne z parafii bożogrobców w Miechowie: księgi zaślubionych za lata 1676 - 1731, 1726 - 1765, 1766 - 1797 oraz 1810 - 1816³⁰.

Zmikrofilmowano również księgi metrykalne z Zamościa, należące do zespołu archiwalnego kolegiaty zamojskiej. Są to księgi urodzin (*Liber natorum*) parafii kolegiackiej w Zamościu (1784 - 1786) obejmujące miejscowości: Kalinowie, Janowice, Topole, Wólka, Mokre, Żdanów, Białopole, Pniówek i Lipsko, księgi urodzin z miejscowości Pniówek z lat 1786 - 1834, Wólki i Topoli Infulackiej z 1834 r. oraz ze Żdanowa z lat 1786 - 1835. Także księgi zapowiedzi i świadków zaślubin (*Liber bannorum et testium copulatorum*) parafii zamojskiej z lat 1778 - 1787, księgi zaślubionych (*Liber copulatorum*) z Zamościa z lat 1828 - 1833, oraz wsi należących do parafii zamojskiej: Janowice z lat 1786 - 1833, Mokre z lat 1786 - 1833, Wólka Dziekańska i Topola z lat 1788 - 1833 oraz ze Żdanowa z lat 1786 - 1822. Oprócz tych, księgi zmarłych (*Liber mortuorum*) parafii zamojskiej z lat: 1786 - 1791, 1791 - 1796, 1796 - 1802 oraz wsi należących do parafii zamojskiej: Janowice z lat 1786 - 1842, Kalinowie z lat 1786 - 1830, Opornica, Wieprzec i Zarzecze z lat 1787 - 1829, Wola Lipska i Białopola z lat 1786 - 1828, Wólka Dziekańska i Topola z lat 1788 - 1833, Panieńskie z lat 1786 - 1834, Jatutów Panieński z lat 1786 - 1830, wreszcie Żdanów z lat 1786 - 1830³¹.

---

²⁴ W. Żurek, *Wykazy osób z akt parafialnych diecezji łuckiej do 1945 roku*, t. 1, Kielce 2004.

²⁵ Tamże, t. 2, Lublin 2005.

²⁶ Tamże, t. 3, Lublin 2006.

²⁷ Tamże, t. 4, Lublin 2007.

²⁸ Tamże, t. 5, Lublin 2008.

²⁹ Na początku księgi znajdują się formularze przesłuchań przedślubnych, metryki chrztów, ślubów i zgonów oraz dokumenty dyspens od zapowiedzi oraz wzór *status animarum* (J. Kania, *Katalog mikrofilmów Ośrodka Archiwów Bibliotek i Muzeów Kościelnych przy Katolickim Uniwersytecie Lubelskim*, nr 5, ABMK, 51 (1985) s. 103).

³⁰ M. Dębowska, *Katalog mikrofilmów Ośrodka Archiwów Bibliotek i Muzeów Kościelnych przy Katolickim Uniwersytecie Lubelskim*. Nr 7, ABMK, 84 (2005) s. 64.

³¹ B. Kumor, *Katalog mikrofilmów Ośrodka Archiwów Bibliotek i Muzeów Kościelnych przy Katolickim Uniwersytecie Lubelskim*, Nr 3, ABMK, 24 (1972) s. 211 - 213.

Dies mortis		Nrus Do- mus	NOMEN MORTUI	Religio				Sexus		Dies Vita	MORBUS ET QUALITAS MORTIS
1787	Menfis Julius			Catholica	Aut. ali.	Mas.	Femina.				
21		373	Agnes Dardziowa	1			1	Anno rum 20.	Senectus		
21		457	Dominicus Co simisi et Bar gide Makove wiczow Sibus	1			1	Anno rum 17 ^{to}	Senectus		
22		185	Agnes Ro manowka	1			1	Anno rum 38 corator	Senectus		
24		75	Lofia Kocor kowa Wrtowa	1			1	Anno rum 91.	Senectus		
24		79	Jacobus Petr et Barbara Koc rigen	1			1	Anno rum 18	Senectus		
30		44	Casper Rayf er Miles Bro garinus	1			1	Anno rum 52	Senectus		
Augustus 6		2	Adalbertus Szymczak Incorporatus.	1			1	25	Senectus		
8		391	Margaretha Adalbert et Agne ta Maximow Silia	1			1	15	Senectus		
10		444	Joannes Adal berti et Agne ta Wielechicki	1			1	Stob rum 5.	Senectus		
3		44	Catharina Pera Consort Mihalis Gregorij	1			1	Anno rum 25	Senectus		

Księga zaślubionych z parafii kolegiaty zamojskiej z lat 1823 - 1833, sygn. ABMK 2381.

Nadto zmicrofilmowano spis wiernych, którzy przystąpili do spowiedzi wielkanocnej (*Liber confessorum*) w kolegiacie zamojskiej w 1764 r.³². Zachowały się również księgi bierzmowanych (*Liber confirmatorum*) w kolegiacie zamojskiej w 1774 r. oraz w latach 1776 - 1777³³.

Instytut ABMK posiada także metryki urodzenia i zgonu z parafii Konopnica k. Częstochowy (1827 - 1828)³⁴. Zmicrofilmowano również akta metrykalne z parafii w Dąbrowie Białostockiej. Są to księgi metryk chrztu z lat 1643-1824, spisy parafian (*status animarum*) z lat 1861 - 1862, oraz 1846 i 1856³⁵. Z kolei parafie Dąbrowa i Różanystok mają zmicrofilmowaną księgę egzaminów przedślubnych z lat 1864 - 1875³⁶.

Wizytacje kościelne

Innym źródłem archiwalnym, bardzo istotnym dla genealoga, są wizytacje kościelne. W Instytucie ABMK są one przechowywane w postaci mikrofilmów. Kościelne wizytacje kanoniczne odbywane były w Kościele katolickim od starożytności. Zadaniem wizytacji była zawsze kontrola funkcjonowania kościołów i parafii, należących do nich dóbr, jak i poziomu umysłowego, obyczajowego oraz życia religijnego duchowieństwa i wiernych z punktu widzenia czystości doktryny wiary³⁷. Nowy impuls do tego typu kontroli parafii, wyszedł z postanowień Soboru Trydenckiego. Ponieważ wiele parafii w okresie reformacji upadło, a kościoły zostały przejęte przez innowierców, wizytacje miały opisać a następnie reaktywować lub rewindykować zabrane kościoły³⁸. Praktyka wizytacji była znana również w protestanckich wspólnotach wyznaniowych, powstałych z Kościoła katolickiego w okresie reformacji³⁹. Także Cerkiew Prawosławna przeprowadzała wizytacje oraz Kościół unicki, który wzorował się na praktyce Kościoła łacińskiego⁴⁰. Najstarsze księgi z protokołami wizytacyjnymi zachowane w Polsce pochodzą z drugiej połowy XVI w. z diecezji krakowskiej (1565 - 1570)⁴¹.

Wizytacje przeprowadzane były przez biskupów lub ich delegatów (wizytacja generalna) oraz przez archidiakonów (wizytacje archidiakańskie) i dziekanów (wizytacje dziekańskie)⁴². Ze względu na zakres informacji, którymi interesował się wizytator, wizytacje dzielą się na zewnętrzne i wewnętrzne. Wizytacja zewnętrzna

---

³² Tamże, s. 204

³³ Tamże, s. 205

³⁴ B. Kumor, *Katalog mikrofilmów Ośrodka Archiwów Bibliotek i Muzeów Kościelnych przy Katolickim Uniwersytecie Lubelskim*. Nr 4, ABMK, 31 (1975) s. 346.

³⁵ M. Dębowska, *Katalog mikrofilmów Ośrodka Archiwów Bibliotek i Muzeów Kościelnych przy Katolickim Uniwersytecie Lubelskim*. Nr 6, ABMK, 67 (1997) s. 209 - 210.

³⁶ Tamże, s. 210.

³⁷ S. Litak, *Wstęp*, [w:] *Akta wizytacji generalnej Diecezji finlandzkiej i kurlandzkiej czyli piltyńskiej z 1761 roku*, wyd. S. Litak, Toruń 1998, s. IX.

³⁸ S. Librowski, *Wizytacje diecezji włocławskiej cz 1: wizytacje diecezji kujawskiej i pomorskiej*. T. 1: *opracowanie archiwalno - źródłoznawcze*, ABMK, 8 (1964) s. 105, 109.

³⁹ W. Kwiatkowska, dz. cyt., s. 129 - 130.

⁴⁰ L. Bienkowski, *Organizacja Kościoła wschodniego w Polsce*, [w:] „*Kościół w Polsce*, t. 2. Wieki XVI - XVIII”, J. Kłoczowski (red.), Kraków 1970, s. 804, 900 - 901.

⁴¹ H. Wyczawski, dz. cyt., s. 256.

⁴² S. Litak, dz. cyt., s. XII

obejmowała opis kościoła, spis inwentarza parafii, opis majątku kościelnego oraz stan moralno - religijny parafian. Wizytacja wewnętrzna ograniczała się tylko do spisania protokołów z dochodzeń o prowadzeniu się plebana i innych kapłanów, zatrudnionych w Kościele⁴³.

Wizytacje, jako źródło zawierające informacje o różnorodnej tematyce, mogą być bardzo przydatne dla genealoga. Księgi wizytacyjne zawierają bowiem chociażby dane o miejscowości parafialnej i jej przynależności administracyjno - kościelnej. Znajdują się tam też wykazy miejscowości należących do danej parafii oraz dane właścicieli poszczególnych wsi w tejże parafii. Nadto dokładnie opisany jest kościół parafialny oraz filialny czy też kaplice publiczne. W opisie zaznaczano często kto był fundatorem kościoła czy też przyczynił się do odbudowy po zniszczeniach. Wskazywano patrona (kolatora) kościoła parafialnego i patronów innych beneficjów z nim złączonych, mansionarii czy też altarii⁴⁴. Wizytator zwracał uwagę na tzw. sklepy czyli nagrobki znajdujące się w kościele i notował dla kogo zostały one wystawione. Wszelkie darowizny czy też zakupy paramentów religijnych dla kościoła przez wiernych, były również odnotowywane. Nadto w aktach wizytacyjnych znajdują się rejestry dokumentów czy też nawet całe ich odpisy. Informacje zawarte w dokumentach są niezwykle cenne ponieważ zawarte są w nich dane osób które czyniły zapis na kościół⁴⁵.

Akta wizytacyjne stanowią podstawowe źródło do dziejów instytucji i organizacji społecznych występujących przy kościołach parafialnych. Były to szkoły, szpitale (przytułki), kolegia duchowne, altarie oraz bractwa i cechy religijne. Wizytator notował dane o nauczycielach szkół parafialnych, osobach obsługujących szpitale, liczbę i dane osób przebywających w przytułkach. Jedną z najistotniejszych spraw poruszanych w aktach wizytacyjnych było duchowieństwo i służba kościelna. Informacje o księżach dotyczą tytułu, imienia i nazwiska, jego święceń, nieraz pochodzenia społecznego oraz rezydencji i posiadanej wiedzy do sprawowania duszpasterstwa. Do Służby Kościelnej należeli wierni, którzy utrzymywali w odpowiednim porządku świątynię i usługiwali podczas nabożeństw. W jej skład wchodził: kantorzy, organiści, kościelni dzwonnicy oraz witrycy czyli prowizorzy kościelni⁴⁶. Wizytator podawał w aktach imię i nazwisko danego sługi kościelnego oraz jego zawód czy też pochodzenie społeczne. Nadto często zapisywano dane akuserek, które przyjmowały porody i były pouczane w zakresie udzielania chrztu dzieciom w przypadku zagrożenia ich życia⁴⁷.

Niekiedy do akt wizytacji dołączano spisy wiernych tzw. *Liber status animarum*, wykonane według rodzin, które plebani byli zobowiązani sporządzać podczas corocznej wizyty duszpasterskiej tzw. kolędy lub podczas Wielkiego Postu. Dane te są

---

⁴³ Tenże, *W sprawie rejestracji akt wizytacyjnych*, ABMK, 14 (1967) s. 135; A. Wyczawski, dz. cyt., s. 257

⁴⁴ H. Wyczawski, dz. cyt. s. 259.

⁴⁵ S. Litak, *Akta wizytacyjne parafii z XVI - XVIII wieku jako źródło historyczne*, „Zeszyty Naukowe KUL”, 5 (1962) nr 3, s. 57; A. Wyczawski, dz. cyt., s. 257.

⁴⁶ S. Litak, *Akta wizytacyjne parafii*, s. 54; Tenże, *Wstęp*, s. XVIII

⁴⁷ W. Kujawski, *Repertorium ksiąg wizytacji diecezji kujawsko - pomorskiej przechowywanych w archiwum Diecezjalnym we Włocławku, cz 2: wizytacje XVIII wieku, zeszyt 2: wizytacje drugiej połowy XVIII wieku*, ABMK, 76 (2001) s. 136, 155.

cennym źródłem do badań demograficznych⁴⁸. Podczas kanonicznej wizytacji parafii, kontrolowano również stan ksiąg metrykalnych. Od końca XVI w., zamieszczano tylko lakoniczną informację o stanie przechowywanych metryk. W XVIII w., w protokole zapisywano już szczegółowe informacje o rodzaju ksiąg metrykalnych, ich ilości, oprawie, stanie fizycznym czy też dacie rozpoczęcia wpisów lub zakończenia prowadzenia danej księgi. Nierzadko notowano informację o czytelności lub przemieszaniu chronologicznym wpisów⁴⁹.

Wizytatorzy zapisywali również w protokołach informacje o osobach, nie przestrzegających święcenia niedziel i obowiązkowych świąt, żyjących w konkubinacie czy też separacji bez orzeczenia sądu kościelnego⁵⁰. Tekst wizytacji kończył dekret reformacyjny w którym wizytator wymieniał zaniedbania w utrzymaniu kościoła, w duszpasterstwie oraz wykroczenia księży i wiernych⁵¹. Warto także dodać, iż niemal w każdej wizytacji prowadzący ją zapisywali stan przechowywania ksiąg metrykalnych na parafii. Powszechnie zapisów takich dokonywano od końca XVIII w.⁵² Pozwala to genealogom na ustalenie którego rodzaju księgi i z jakich lat znajdowały się w kościele parafialnym w danym momencie.

W zbiorach Instytutu ABMK znajdują się liczne wizytacje z diecezji polskich⁵³, utrwalone na mikrofilmach. Są to wizytacje diecezji krakowskiej (XVI - XIX w.)⁵⁴, diecezji warmińskiej (XVI - XIX w.)⁵⁵, diecezji przemyskiej (XVIII - XIX w.)⁵⁶, diecezji włocławskiej (XVI - XIX w.)⁵⁷, diecezji kieleckiej (XIX w.)⁵⁸, diecezji chełmskiej (XVII -

⁴⁸ I. Gieysztorowa, dz. cyt., s. 257; C. Kukło, dz. cyt., s. 69 - 72.

⁴⁹ I. Gieysztorowa, dz. cyt., s. 237 - 238.

⁵⁰ S. Litak, *Ze studiów nad religijnością niższych warstw społecznych w Rzeczypospolitej w XVIII wieku*, „Przegląd Humanistyczny”, 40 (1996) z 1, s. 163 - 173.

⁵¹ H. Wyczawski, dz. cyt., s. 260.

⁵² I. Gieysztorowa, dz. cyt., s. 201 - 202.

⁵³ W Instytucie ABMK zmikrofilmowane są akta wizytacyjne diecezji polskich do I wojny światowej. Należy pamiętać, że na przestrzeni wieków granice diecezji zmieniały się, a ponadto powstawały nowe lub niektóre diecezje likwidowano. Przed ustaleniem przynależności danej miejscowości do diecezji należy skorzystać z publikacji np. B. Kumor, *Granice metropolii i diecezji polskich (966 - 1939) cz. 1*, ABMK, 18 (1969) s. 291 - 352; tenże, *Granice metropolii, cz. 2*, ABMK, 19 (1969) s. 271 - 351; tenże, *Granice metropolii, cz. 3*, ABMK, 20 (1970) s. 253 - 374; tenże, *Granice metropolii, cz. 4*, ABMK, 21 (1970) s. 309 - 404; tenże, *Granice metropolii, cz. 4*, ABMK, 21 (1970), s. 309 - 404; tenże, *Granice metropolii, cz. 5*, ABMK, 22 (1971), s. 319 - 402; tenże, *Granice metropolii, cz. 6*, ABMK, 23 (1971) s. 361 - 399 lub S. Litak, *Kościół Łaciński w Rzeczypospolitej około 1772 roku. Struktury administracyjne*, Lublin 1996; tenże, *Kościół Łaciński w Polsce około 1772 roku. Mapa - komentarz - indeks*, Rzym - Lublin 1991; tenże, *Atlas Kościoła łacińskiego w Rzeczypospolitej Obojga Narodów w XVIII wieku*, Lublin 2006.

⁵⁴ B. Kumor, *Katalog mikrofilmów Ośrodka Archiwów Bibliotek i Muzeów Kościelnych przy Katolickim Uniwersytecie Lubelskim. Nr 1*, ABMK, 6 (1963) s. 81, 83, 85 - 86; tenże, *Katalog mikrofilmów Ośrodka Archiwów Bibliotek i Muzeów Kościelnych przy Katolickim Uniwersytecie Lubelskim. Nr 2*, ABMK, 13 (1966) s. 175 - 176, 179 - 180, tenże, *Katalog mikrofilmów Ośrodka Archiwów Bibliotek i Muzeów Kościelnych przy Katolickim Uniwersytecie Lubelskim. Nr 4*, ABMK, 31 (1975) s. 285 - 296, 307 - 314.

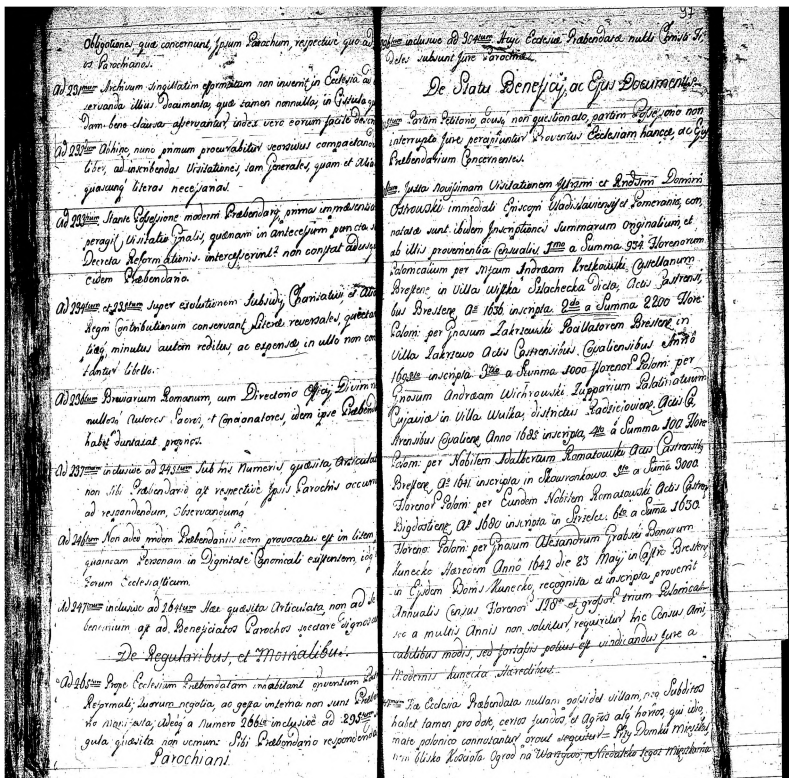
⁵⁵ Tenże, *Katalog mikrofilmów. Nr 1*, s. 87 - 88; Tenże, *Katalog mikrofilmów, Nr 2*, s. 187 - 193, 222.

⁵⁶ Tenże, *Katalog mikrofilmów, Nr 1*, s. 89 - 93; tenże, *Katalog mikrofilmów, Nr 2*, s. 227; tenże, *Katalog mikrofilmów, Nr 3*, s. 262 - 263.

⁵⁷ Tenże, *Katalog mikrofilmów, Nr 2*, s. 175; M. Dębowska, *Katalog mikrofilmów, Nr 6*, s. 179 - 189; tenże, *Katalog mikrofilmów Ośrodka archiwów Bibliotek i Muzeów Kościelnych Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Nr 7*, ABMK, 84 (2005), s. 8 - 12.

⁵⁸ B. Kumor, *Katalog mikrofilmów, Nr 2*, s. 176.

XVIII w.)⁵⁹, diecezji chełmsko – lubelskiej, a następnie lubelskiej (XVIII - XIX w.)⁶⁰, diecezji podlaskiej (XIX w.)⁶¹, diecezji pomezkańskiej⁶² (XVI w.)⁶³, diecezji chełmińskiej (XVII - XIX w.)⁶⁴, diecezji poznańskiej (XVI - XIX w.)⁶⁵, diecezji łucko - brzeskiej (XVII - XVIII w.)⁶⁶, diecezji płockiej (XVI - XIX)⁶⁷, diecezji wileńskiej (XVIII w.)⁶⁸, diecezji kamienieckiej (XVIII w.)⁶⁹, archidiecezji lwowskiej (XVIII - XIX w.)⁷⁰ oraz archidiecezji gnieźnieńskiej (XVII - XVIII w.)⁷¹.

Wizytacja parafii Jana Chrzciciela we Włocławku z 1779 r., sygn. ABMK 3937.

⁵⁹ Tamże, s. 184, B. Kumor, *Katalog mikrofilmów*, Nr 3, s. 213 - 214.

⁶⁰ Tenże, *Katalog mikrofilmów*, Nr 2, s. 185 - 186, 245.

⁶¹ Tamże, s. 186, 245 - 246.

⁶² Od 1555 r. w administracji biskupów warmińskich.

⁶³ B. Kumor, *Katalog mikrofilmów*, Nr 2, s. 222.

⁶⁴ Tamże; M. Dębowska, *Katalog mikrofilmów*, Nr 7, s. 12 - 16.

⁶⁵ B. Kumor, *Katalog mikrofilmów*, Nr 2, s. 222 - 227.

⁶⁶ Tamże, s. 238 - 242.

⁶⁷ M. Dębowska, *Katalog mikrofilmów*, Nr 7, s. 16 - 36.

⁶⁸ Tamże, s. 62.

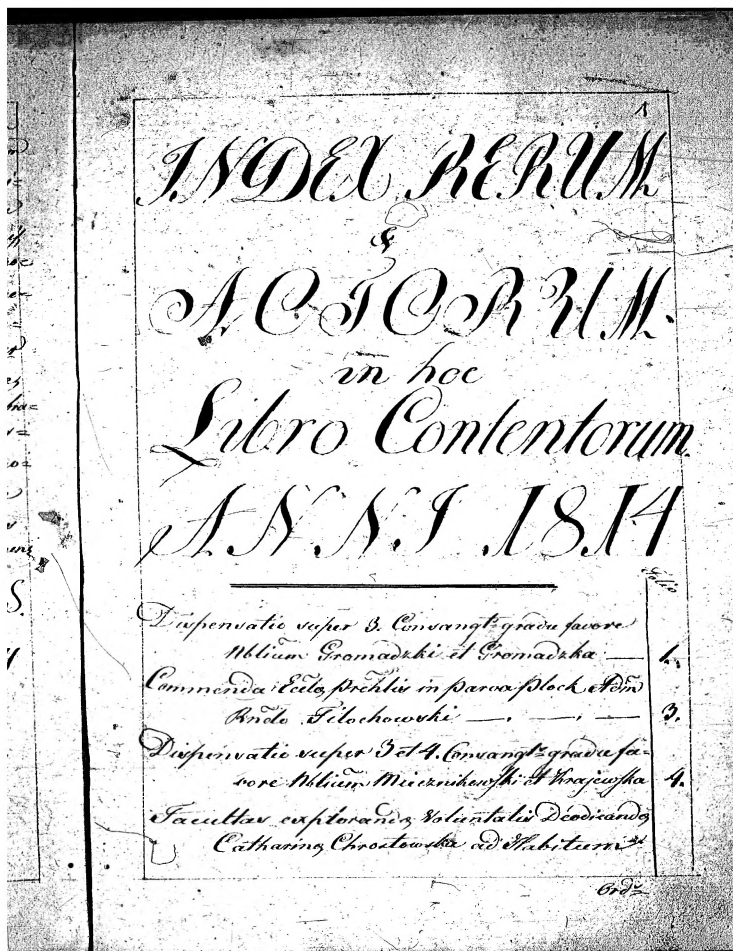
⁶⁹ Jest to wizytacja tylko parafii Czerwonogród, zob. J. Kania, dz. cyt., s. 99.

⁷⁰ Tamże, s. 52 - 59.

⁷¹ M. Dębowska, *Katalog mikrofilmów*, Nr 6, s. 155 - 179; Taż, *Katalog mikrofilmów*, Nr 7, s. 12.

Akta biskupie (*episcopalia*)

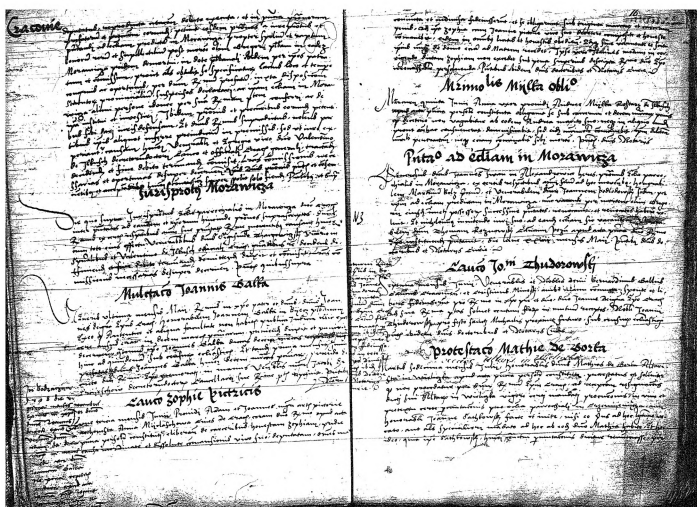
Acta episcopalia
biskupa płockiego
Tomasza
Ostaszewskiego z
1814 r., sygn.
ABMK 1301.

Istotnymi źródłami dla poszukiwacza przodków są informacje zawarte w tzw. aktach biskupich (*acta episcopalia*). Są to księgi z rejestracją dokumentów wystawionych i otrzymanych z zewnątrz oraz akt biskupich i biskupiego urzędu. W skład akt wchodziły księgi gospodarcze, gdzie umieszczano dokumentację z bieżącej administracji dóbr stołowych (m.in. akty kupna sprzedaży, zamiany, darowizny dóbr, dzierżawy). Poza tymi księgami były woluminy tylko z wpisywanymi dokumentami erekcyjnymi i fundacyjnymi (erekcyjne parafii, klasztorów, szpitali, bractw, dokumenty nominacyjne urzędników kościelnych, archidiaconów, oficjałów generalnych, dokumenty nominacyjne nadwornych urzędników: marszałków, kanclerzy, podskarbic itd., urzędników w dobrach stołowych: starostów, wójtów, sołtysów, włodarzy). Nadto były to księgi powołujące pełnomocników sądowych, księgi do

wpisywania akt spraw niespornych, księgi z *acta gratiosa* tj. łaski, dyspensy, pozwolenia. Bardzo dużo do ksiąg biskupich wpisywano tzw. oblat czyli dokumentów przedstawionych przez osoby spoza kancelarii do rejestracji. Wpisane do tych ksiąg dokumenty posiadały taką samą moc dowodową jak dokumenty oryginalne⁷².

Biskupi ordynariusze posiadali pełnię władzy sądowniczej w swej diecezji nad duchowieństwem, nad wiernymi w sprawach wiary oraz innych gdy jedną ze stron był duchowny. Ponieważ biskupi posiadali również dobra ziemskie, byli więc także instancją sądowniczą dla ludności poddańczej. Sąd episkopalny był wyższą instancją dla sądów starościńskich a najwyższą dla ław miejskich i wiejskich⁷³.

W episkopalnych aktach sądowych wpisywano dekrety sądowe i wyroki oraz protokoły czynności sądowych. Zaznaczano wobec kogo została dokonana czynność sądowa, wymieniając nazwisko i tytuł sędziego, nazwisko i tytuł osoby, która była powodem lub oskarżycielem w sprawie. Następnie nazwisko i tytuł pozwanego, w sprawach karnych oskarżonego. Zapisywano również nazwisko i tytuł świadka w procesie. Księgi episkopalne zawierały rozstrzygnięcia sądowe dokonane przez biskupa zasadniczo w sprawach osób duchownych, rzadziej w sprawach osób świeckich⁷⁴. Sprawy osób świeckich dotyczyły zazwyczaj unieważnienia małżeństwa, przeprowadzenie separacji oraz uzyskanie dyspens ślubnych z powodu bliskiego pokrewieństwa narzeczonych. Większość spraw rozstrzyganych przez biskupa dotyczyła instytucji lub rezygnacji z beneficjów, zwolnienia z kar kościelnych, wyroków w sprawie nie płacenia dziesięciny lub kar nakładanych na proboszczów za zaniedbanie swoich obowiązków duszpasterskich⁷⁵.

Acta episcopalia biskupa krakowskiego Jana Konarskiego z lat 1503 - 1514, sygn. ABMK 3340.

⁷² H. Wyczawski, dz. cyt., s. 234 - 237; S. Olczak, *Kancelarie kościelne w okresie staropolskim*, ABMK. 64 (1995) s. 18.

⁷³ H. Wyczawski, dz. cyt., s. 150 - 151.

⁷⁴ Tamże, s. 241-242, 247.

⁷⁵ B. Kumor, *Dzieje diecezji krakowskiej do roku 1795*, t. 2, Kraków 1999, s. 37.

Każda księga wpisów akt episkopalnych posiadała kartę tytułową z nazwiskiem urzędującego biskupa, określeniem zawartych w księdze spraw i ramowymi datami. Do połowy XVI w. wpisywano do ksiąg akta w streszczeniu, podając tylko rzeczy istotne, oraz dokumenty większej wagi np. erekcyjne lub transumpty dokumentów obcych fundacji, natomiast testamenty wpisywano w całości. Od XVI w. poszczególnym aktom dawano nagłówki, które pozwalały urzędnikom kancelarii orientować się w nazwiskach ludzi i nazwach miejscowości, których dotyczyły wpisywane w księgi akta. W wieku późniejszym zaczęto sporządzać na końcu księgi właściwe indeksy, często nawet w porządku alfabetycznym⁷⁶.

W Instytucie ABMK znajdują się zmicrofilmowane *acta episcopalia* biskupów: chełmskich (XVII - XVIII w.)⁷⁷, chełmsko - lubelskich (XVIII-XIX w.)⁷⁸, lubelskich (XIX w.)⁷⁹, warmińskich (XVI - XIX w.)⁸⁰, łucko - brzeskich (XVII - XIX w.)⁸¹, płockich (XVI - XIX w.)⁸², przemyskich (XVI - XVIII w.)⁸³, krakowskich (XV - XIX w.)⁸⁴, poznańskich (XV w.)⁸⁵ oraz arcybiskupów lwowskich (XVI - XVII w.)⁸⁶.

Akta oficjałów (konsystorskie)

Przydatne informacje genealogiczne można znaleźć w aktach oficjałów. Oficjał generalny był delegowanym sędzią biskupim w diecezji. Jeśli sprawował również funkcję wikariusza generalnego, zajmował się wówczas także sprawami administracyjnymi w zakresie spraw kościelnych w diecezji. Biskupi na ogół przekazywali oficjałom generalnym pełnię swej władzy sędziowskiej, a gdy mianowali ich także wikariuszami, również administracyjnej. Zastrzegali sobie tylko najważniejsze sprawy. Zazwyczaj były to sprawy karne duchownych, piastujących godności kościelne (prałatów, kanoników kapitulnych) oraz sądownictwo w sprawach majątkowych o znacznej wartości⁸⁷. Oficjał generalny posiadał prawo rozsądzania w sprawach małżeńskich tj. cudzołóstwa, bigamii, zaręczyn, potwierdzenia małżeństwa w kościele, opuszczenia współmałżonka, konkubinatu, separacji, nakłonienia do współżycia małżeńskiego czy też unieważnienia małżeństwa. Duchowni, którzy błogosławili małżeństwa bez spełnienia wymogów kanonicznych np. w czasie zakazanym, bez wygłoszenia zapowiedzi lub osób nie należących do parafii, byli również sądzeni przez oficjała.

---

⁷⁶ H. Wyczawski, dz. cyt., s. 238 - 239

⁷⁷ B. Kumor, *Katalog mikrofilmów*, Nr 2, s. 180 - 184.

⁷⁸ Tamże, s. 184 - 185; B. Kumor, *Katalog mikrofilmów*, Nr 3, s. 215.

⁷⁹ Tenże, *Katalog mikrofilmów*, Nr 3, s. 215.

⁸⁰ Tenże, *Katalog mikrofilmów*, Nr 2, s. 194 - 201, 218 - 219.

⁸¹ Tamże, s. 231 - 238.

⁸² B. Kumor, *Katalog mikrofilmów*, Nr 3, s. 216 - 225.

⁸³ Tamże, s. 250 - 259.

⁸⁴ B. Kumor, *Katalog mikrofilmów*, Nr 4, s. 296 - 306.

⁸⁵ M. Dębowska, *Katalog mikrofilmów*, Nr 6, s. 207.

⁸⁶ J. Kania, dz. cyt., s. 46 - 49.

⁸⁷ Wartość sporu była zawsze określana w różnym okresie. Dla oficjałatu lubelskiego było to początkowo 60 grzywien (XVI w.), 200 florenów (XVII w.) i do 1000 florenów (XVIII w.) (B. Kumor, *Dzieje Diecezji krakowskiej...*, t. 4, Kraków 2002, s. 114; H. Wyczawski, dz. cyt., s. 267 - 268).

<i>Juramentum super libero statu Hon. Joannis di. Janaszi. —</i>	88.	
<i>Juramentum super Libero statu Hon. Lucia Kost. exab. —</i>	89.	
<i>Quictulo Adm Rndi Joannis Alexyisli per generosum Michert. —</i>	90.	Im
<i>Legitimatō (Natumum Famati Frumisci Stry- tor. —</i>	91.	
<i>Juramentum super Libero statu Honesti Fran- cisci Malinowski. —</i>	92.	Leg Su
<i>Recognitio super morte Famati Ignati To- maszewski. —</i>	93.	Leg
<i>Juramentum super libero statu Hon. Casi- miri Jarecki. —</i>	95.	Re.
<i>Recognitio super morte Laboriosa Eva Kłi- siewiczna. —</i>	96.	Tur
ANNUS		
1800		
<i>Juramentum super libero statu Honesti Antoni Malinowski —</i>	98.	Tur
<i>Inscriptio provisionis pro Vicariatu Ecclesie Warsovię Venerabili Stanisłao Grabowski <small>am. on. R.</small></i>	99.	Tur
<i>Juramentum super libero statu Nōtis Simonis Marthowski. —</i>	100.	Im
<i>Juramentum super libero statu Honesti Martini Szymanski. —</i>	101.	
<i>Juramentum super libero statu Honesto Casimiri Poncki. —</i>	102.	Tur Su

Acta officialia konsystorza w Pułtusku za biskupa płockiego Onufrego Kajetana Szembeka z lat
1798 - 1808; sygn. ABMK 1374.

Od sądu oficjała generalnego nie było apelacji do biskupa lecz wprost do sądu metropolity⁸⁸. Przy każdym oficjalcie była zorganizowana kancelaria tzw. konsystorz⁸⁹, mający siedzibę w stolicy diecezji. W diecezji zazwyczaj był tylko jeden oficjał generalny, który rozciągał swą władzę na całą diecezję. Były jednak biskupstwa, które ze względu na swoją rozległość posiadały dwóch oficjałów generalnych np. diecezja włocławska, poznańska czy też płocka. Każdy z tych oficjałów generalnych miał pod swoją jurysdykcją określoną część diecezji⁹⁰.

Obok oficjałów generalnych funkcjonowały oficjałaty okręgowe (foralne), mające mniejszy zakres władzy od oficjałatu generalnego. Było to zależne od udzielonych przez biskupa w piśmie nominacyjnym oficjała foralnego, uprawnień do sądenia wyszczególnionych spraw. Oficjałaty okręgowe pełniły funkcję wspomagającą działanie konsystorza przez rozstrzyganie drobnych sporów oraz przyjmowanie pozwów i skarg w sprawach ważnych np. małżeńskich, ale bez możliwości wydawania wyroku sądowego. Akta procesu odsyłało do kancelarii biskupiej lub oficjała generalnego⁹¹. Najczęściej siedziby oficjałów okręgowych urządzano w miastach będących ośrodkami archidiaconatów. Zdarzało się nie raz, że w jednym archidiaconacie ustanawiano dwa oficjałaty lub, że jeden oficjał okręgowy rozciągał swą jurysdykcję na terytoria dwóch archidiaconatów⁹².

Głównym produktem urzędowania kancelarii konsystorskiej były *acta officialia*. Księgi te zawierały wpisy dekretów sądowych, poświadczenia czynności oraz dokumenty wydawane przez oficjała w sprawach administracyjnych czy też oblaty dokumentów. W ten sam sposób jak w kancelarii biskupiej dawane były poszczególne aktem nagłówki. Dla usprawnienia urzędowania sporządzano indeksy i repertoria ze starszych akt⁹³.

Instytut ABMK posiada zmikrofilmowane akta oficjałów generalnych i okręgowych z Wiślicy i Pilicy (XVII - XVIII w.)⁹⁴, Lublina (XV - XVII w.)⁹⁵, Kurzelowa (XVII - XVIII)⁹⁶, Lelowa (XVII - XVIII w.)⁹⁷, Kielc (XVII - XVIII w.)⁹⁸, Chełma (XVII - XIX w.)⁹⁹, Zamościa (XVII - XVIII w.)¹⁰⁰, Janowa Podlaskiego (XVIII - XIX w.)¹⁰¹, Białej [Podlaskiej] (XVIII w.)¹⁰², Fromborka (XVII - XVIII w.)¹⁰³, Malborka (XVII - XVIII w.)¹⁰⁴,

---

⁸⁸ B. Kumor, *Dzieje diecezji krakowskiej...*, t. 2, Kraków 1999, s. 61 - 62,

⁸⁹ E. Wilemska, *Konsystorz*, [w:] *Encyklopedia Katolicka*, A. Szostek (red.), t. 9, , Lublin 2002, kol. 743 - 744; S. Olczak, dz. cyt., s. 19.

⁹⁰ H. Wyczawski, dz. cyt., s. 167.

⁹¹ Tamże, s. 170, s. 273 - 274.

⁹² Tamże, s. 171

⁹³ Tamże, s. 271 - 272; Olczak, dz. cyt., s. 20.

⁹⁴ B. Kumor, *Katalog mikrofilmów*, Nr 1, s. 84

⁹⁵ Tamże, s. 86-87; B. Kumor, *Katalog mikrofilmów*, Nr 2, s. 179

⁹⁶ Tamże, s. 176.

⁹⁷ Tamże, s. 176 - 177.

⁹⁸ Tamże, s. 177.

⁹⁹ Tamże, s. 180 - 184.

¹⁰⁰ Tamże, s. 186; B. Kumor, *Katalog mikrofilmów*, Nr 3, s. 204.

¹⁰¹ Tenże, *Katalog mikrofilmów*, Nr 2, s. 186, 227 - 238, 242 - 244.

¹⁰² Tamże, s. 238.

¹⁰³ Tamże, s. 194 - 201.

Płocka (XVI - XIX w.)¹⁰⁵, Pułtuska (XVI - XIX w.)¹⁰⁶, Przemyśla (XV - XVIII w.)¹⁰⁷, Tarnowa (XVII - XIX w.)¹⁰⁸, Tyńca (1822 - 1825)¹⁰⁹, Sącza (1811 - 1822)¹¹⁰, Lwowa (XV - XX w.)¹¹¹ oraz Krakowa (XVI - XVII w.)¹¹² Nadto Instytut posiada zmikrofilmowane akta konsystorskie ormiańskiego arcybiskupstwa we Lwowie z XVII w.¹¹³

Akta seminariów duchownych

Przydatne do badań genealogicznych mogą być również zmikrofilmowane dokumenty seminariów duchownych w Przemyślu i Lwowie. Akta Seminarium Duchownego we Lwowie zawierają m.in. spisy kleryków, podania o przyjęcie do seminarium z różnymi załącznikami, indeksy Uniwersytetu Lwowskiego¹¹⁴. Archiwalia Seminarium Duchownego w Przemyślu, obejmują różne akta z XVIII w.¹¹⁵

Akta zakonne

Ciekawe informacje genealogiczne możemy odszukać w archiwach klasztornych. Do pierwszorzędnych tego typu archiwaliów należą wszelkiego rodzaju roczniki, kroniki i diariusze. Pierwotnie zakonnicy zapisywali na marginesach układanych w klasztorach kalendarzy, krótkie informacje o ważnych zdarzeniach w klasztorze, w zakonie, diecezji czy też państwie. Z czasem roczniki się rozrastały przechodząc do formy kroniki. Na początku takowych kronik wpisywano zwykle dokumenty związane z erekcją, z zatwierdzeniem fundacji przez władze kościelne oraz dokumenty uposażeniowe klasztoru. Zazwyczaj kronikę dzielono na szereg działów z odpowiednimi nagłówkami (dokumenty, spis przełożonych, dobrodziejów, zmarłych zakonników, zapiski o wydarzeniach w klasztorze i poza nim, inwentarz skarbcza kościoła klasztornego, inwentarz archiwum i biblioteki). W kronikach często znajdują się opisy zdarzeń politycznych, wojen, klęsk żywiołowych, pożarów, wizyt ważnych gości w klasztorze. Często przerywano kontynuowanie zapisek i po jakimś czasie nowy kronikarz kontynuował spisywanie wydarzeń. Kroniki prowadzili zazwyczaj przełożeni klasztoru albo wyznaczony przez nich zakonnik¹¹⁶.

W zakonach spisywano również osoby wstępujące do klasztoru (*Liber novitiatus*) i następnie składających profesję zakonną. W księgach tych wpisywano imię i

---

¹⁰⁴ Od 1555 r. w administracji biskupów chełmińskich. Zob. B. Kumor, *Katalog mikrofilmów*, Nr 2, s. 221 - 222.

¹⁰⁵ Tenże, *Katalog mikrofilmów*, Nr 3, s. 225 - 237.

¹⁰⁶ Tamże, s. 237 - 243.

¹⁰⁷ Tamże, s. 249 - 262.

¹⁰⁸ B. Kumor, *Katalog mikrofilmów*, Nr 4, s. 315-327; M. Dębowska, *Katalog mikrofilmów*, Nr 6, s. 207 - 208.

¹⁰⁹ B. Kumor, *Katalog mikrofilmów*, Nr 4, s. 315.

¹¹⁰ Tamże, s. 314 - 315.

¹¹¹ J. Kania, dz. cyt., s. 46 - 52, 59 - 96, 98 - 99; M. Dębowska, *Katalog mikrofilmów*, Nr 6, s. 197 - 202.

¹¹² M. Dębowska, *Katalog mikrofilmów*, Nr 6, s. 189 - 197.

¹¹³ B. Kumor, *Katalog mikrofilmów*, Nr 1, s. 81.

¹¹⁴ J. Kania, dz. cyt., s. 100 - 101; M. Dębowska, *Katalog mikrofilmów*, Nr 6, s. 202 - 205.

¹¹⁵ B. Kumor, *Katalog mikrofilmów*, Nr 3, s. 265.

¹¹⁶ H. Wyczawski, dz. cyt., s. 305 - 306; R. Prejs, *Organizacja i funkcjonowanie archiwów w domach zakonnych*, ABMK, 75 (2001) s. 141 - 145.

nazwisko nowicjusza, często imiona rodziców, datę i miejsce urodzenia, datę obłóczyn i nadanie imienia zakonnego oraz wyniki głosowań zakonników konwentu o zdatności nowicjuszy. Obok księgi nowicjuszy prowadzono również księgę profesji zakonników, gdzie notowano przy nazwiskach nowicjuszy datę złożenia ślubów, nieraz nazwisko kapłana zwykle przełożonego, który je przyjmował. Dopiero jednak w XVIII w. pojawiły się akta osobiste zakonników tj. wyciągi z metryk chrztu, świadectwa szkolne, dokumenty święceń czy też zezwolenia do słuchania spowiedzi¹¹⁷.

Każdy klasztor prowadził księgi zmarłych (*libri, calendaria mortuorum*). Sporządzano je w celu zachowania pamięci o zmarłych braciach czy też dobrodziejach, by wiedzieć która rocznica zgonu przypada na każdy dzień roku. Układ tych ksiąg był kalendarzowy, przy czym ważny był dzień miesiąca¹¹⁸. Inną księgą prowadzoną przez klasztor były spisy zmarłych członków danego zakonu tzw. *suffragia*. Klasztory należące do jednego zgromadzenia zakonnego informowały się każdorazowo o śmierci zakonnika. W ten sposób powstawał spis zmarłych braci, za których dusze modlono się w każdym klasztorze zakonu¹¹⁹.

Obok ksiąg zmarłych klasztory prowadziły księgi brackie (*libri fraternitatis, album*) zawierające spisy żyjących braci, które po pewnym czasie przekształcały się w księgi zmarłych po kolejnych adnotacjach śmierci zakonników¹²⁰. Innym rodzajem spisów prowadzonym przez klasztory były księgi zmarłych (*libri sepultorum*) świeckich i duchownych pochowanych w podziemiach kościoła klasztorowego. Zapisów dokonywano w porządku chronologicznym odbytych pogrzebów. Daty śmierci dobrodziejów klasztoru, którzy nie zostali w nim pochowani również zaznaczano. Uwzględniano również daty zgonów najbliższych krewnych miejscowych zakonników¹²¹.

W XIX w. liczne zakony różnych reguł zaczęło prowadzić szkoły elementarne czy też wydziałowe i powiatowe. W ich kancelariach powstawały akta związane z tą działalnością. Były to: spisy uczniów, księga egzaminów, akta osobowe uczniów, kroniki szkolne czy też akta dotyczące organizacji szkolnych¹²².

W zbiorach Instytutu ABMK znajdują się licznie zmikrofilmowane archiwalia zakonne. Ważną pozycję stanowią kroniki klasztorne. Instytut posiada zmikrofilmowane kroniki klasztoru ss. Norbertanek w Imbramowicach z lat 1703 - 1928¹²³, z klasztoru ss. Norbertanek w Busku z lat 1737 - 1814¹²⁴, kroniki klasztoru oo. Paulinów na Jasnej Górze z lat 1631 - 1815¹²⁵ oraz kroniki klasztoru ss. Klarysek w Starym Sączu z okresu 1761 - 1885¹²⁶.

---

¹¹⁷ H. Wyczawski, dz. cyt., s. 306 - 307.

¹¹⁸ W. Dworzaczek, dz. cyt., s. 66.

¹¹⁹ Tamże.

¹²⁰ Tamże.

¹²¹ Tamże, s. 67.

¹²² Tamże, s. 313.

¹²³ M. Dębowska, *Katalog mikrofilmów, Nr 7*, s. 38 - 39.

¹²⁴ Tamże, s. 56.

¹²⁵ B. Kumor, *Katalog mikrofilmów, Nr 4*, s. 348 - 349.

¹²⁶ Tamże, s. 371.

Instytut posiada również księgę profesji zakonnych (*Liber professionum*) klasztoru ss. Norbertanek w Płocku - Czerwińsku z lat 1762 - 1861¹²⁷ oraz księgę zmarłych klasztoru ss. Norbertanek w Imbramowicach (XVIII - XX w.)¹²⁸. Nadto zmicrofilmowano akta personalne oo. Paulinów polskiej prowincji z XVII - XIX w.¹²⁹

Interesujące są archiwalia ze szkół prowadzonych przez Norbertanki z Imbramowic tj. Instytutu Naukowego Wyższego Żeńskiego (1820 - 1865)¹³⁰ oraz Żeńskiej Szkoły Rolniczej (1919 - 1948)¹³¹. Z działalności Instytutu Naukowego zachowały się raporty dla władz szkolnych o szkole i nauczycielach oraz cenzury postępów w nauce uczennic różnych klas (1843 - 1865)¹³². Bogatsze są archiwalia Żeńskiej Szkoły Rolniczej: zgłoszenia uczennic (1930 - 1949), spis uczennic szkoły (1919 - 1948), dzienniki lekcyjne (1924 - 1948), notatki o uczennicach (1930 - 1939), protokoły z zebrań kółka koleżeńskiego (1937-1939), kronika szkolna (1946), księgi główne szkoły (1925 - 1946) oraz dokumentacja dotycząca personelu nauczającego¹³³.

Pewne informacje genealogiczne zawarte są w aktach gospodarczych konwentu imbramowickiego (spis ludzi najemnych do prac, legaty, dzierżawy, powinności poddanych)¹³⁴. Nadto zachowała się księga ofiar i jałmużn składanych na rzecz klasztoru ss. Norbertanek w Imbramowicach (1734 - 1741)¹³⁵. Interesujące mogą być również akta majątkowe Paulinów z Jasnej Góry (legaty, inwentarze, zobowiązania, spisy poddanych)¹³⁶ oraz klasztorów paulińskich w Beszowej, Brdowie, Głogówku, Horoszkach, Jałowca, Konopiskach, Starej Częstochowie, Krakowie, Krzeszowie, Leśnej, Lublinie, Łęczyszczycu, Nożysku, Oporowie, Pińczowie, Warszawie, Wielgomłynach, Wieruszowie i Włodawie¹³⁷.

Instytut ABMK posiada również zmicrofilmowane akta zakonów z archidiecezji lwowskiej (XVII - XX w.). Zazwyczaj są to akta majątkowe, ale jak wspomniano wyżej i w takich materiałach można szukać informacji genealogicznych. Zmicrofilmowano archiwalia oo. Karmelitów z Leszniowa, Lwowa, Trembowli, Bohuszowa, Bołszowiec i Rozdołu. Nadto akta klasztorów oo. Dominikanów we Lwowie, Bohorodczanach, Czortkowie, Jezupolu, Potoku Złotym, Tarnopolu, Podkarmieniu, Tyśmienicy i Żółkwi. Ponadto oo. Bernardynów w Sokalu, Krystynopolu, Brzeżanach, Lwowie, Zbarażu i Gwoźdzczu. Zmicrofilmowano także archiwalia ss. Niepokalanek z klasztorów w Jazłowcu, Niżnikowie, Jarosławiu, Nowym Sączu i Szymanowie¹³⁸.

---

¹²⁷ M. Dębowska, *Katalog mikrofilmów*, Nr 7, s. 56.

¹²⁸ Tamże, s. 40.

¹²⁹ B. Kumor, *Katalog mikrofilmów* nr 4, s. 339.

¹³⁰ M. Dębowska, *Walka o przetrwanie. Klasztor sióstr Norbertanek w Imbramowicach w okresie zaborów*, [w:] *Między Wisłą a Pilicą*, B. Wojciechowska, L. Michalska - Bracha (red.), t. 7, Kielce 2006, s. 145 - 150.

¹³¹ B. Skrzydlewska, *Działalność pedagogiczna norbertanek imbramowickich na przykładzie Prywatnej Żeńskiej Szkoły rolniczej w latach 1919 - 1949*, [w:] *Pedagogika społeczna w służbie rodzinie*, K. Gąsior, T. Sakowicz (red.), t. 1, Kielce 2005, s. 245 - 254.

¹³² M. Dębowska, *Katalog mikrofilmów*, Nr 7, s. 48 - 49.

¹³³ Tamże, s. 49 - 55.

¹³⁴ Tamże, s. 42 - 45.

¹³⁵ Tamże, s. 40.

¹³⁶ B. Kumor, *Katalog mikrofilmów*, Nr 2, s. 352 - 356.

¹³⁷ Tenże, *Katalog mikrofilmów*, Nr 4, s. 328 - 334.

¹³⁸ M. Dębowska, *Katalog mikrofilmów*, Nr 6, s. 205 - 206.

Księgi brackie

Bardzo dużo informacji genealogicznych zawartych jest w księgach brackich. Konfraternie (Bractwa) kościelne to zrzeszenia wiernych, które zostały zatwierdzone przez władzę kościelną, posiadający własne statuty, wewnętrzną organizację oraz cele, które chcą realizować w swoim działaniu¹³⁹. Zazwyczaj konfraternie rozwijały kult maryjny, Osób boskich lub świętych, działały charytatywnie w stosunku do ubogich, chorych i cierpiących. Każde bractwo posiadało wezwanie, które określało jego nazwę. Najczęściej było to bractwo pod wezwaniem Matki Bożej, Osób boskich, świętych oraz bractwa miłosierdzia, dobrej śmierci, bractwa literackie. Niektóre konfraternie posiadały tytuł arcybractwa, nadawany przez Stolicę Apostolską z przywilejem zakładania tego samego bractwa przy innych kościołach lub agregacji do swej wspólnoty bractw tej samej nazwy, które już istniały. Konfraternie posiadały swoich promotorów tj. duchownych, którzy sprawowali nad nimi opiekę duchowną i odprawiali nabożeństwa brackie. Konfraternie posiadały wybierane na okres roku zarządy, składające się z seniora, konsyliarzy, podskarbiego, marszałka, infirmarza i kantora. Raz w roku, w święto patrona bractwa, urządzano posiedzenie główne, podczas którego wybierano nowy zarząd bractwa¹⁴⁰. Popularne wśród wiernych były tzw. Trzecie zakony: św. Franciszka z Asyżu, św. Dominika i zakonu karmelickiego, które działały przy klasztorach kościołach tych zgromadzeń. Członkowie tych zakonów odbywali nowicjat i składali profesję tercjarza na ręce przełożonych pierwszego zakonu, nie prowadzili jednak życia klasztorowego¹⁴¹.

W zbiorach archiwaliów Instytutu ABMK, znajdują się mikrofilmy licznych ksiąg brackich. Z Miechowa są to dwie księgi Braci i Sióstr Arcybractwa Różańca Św. z lat 1638 - 1913 i 1687 - 1933, oraz księga protokołów sesji Bractwa Różańcowego w Miechowie (1866 - 1931)¹⁴².

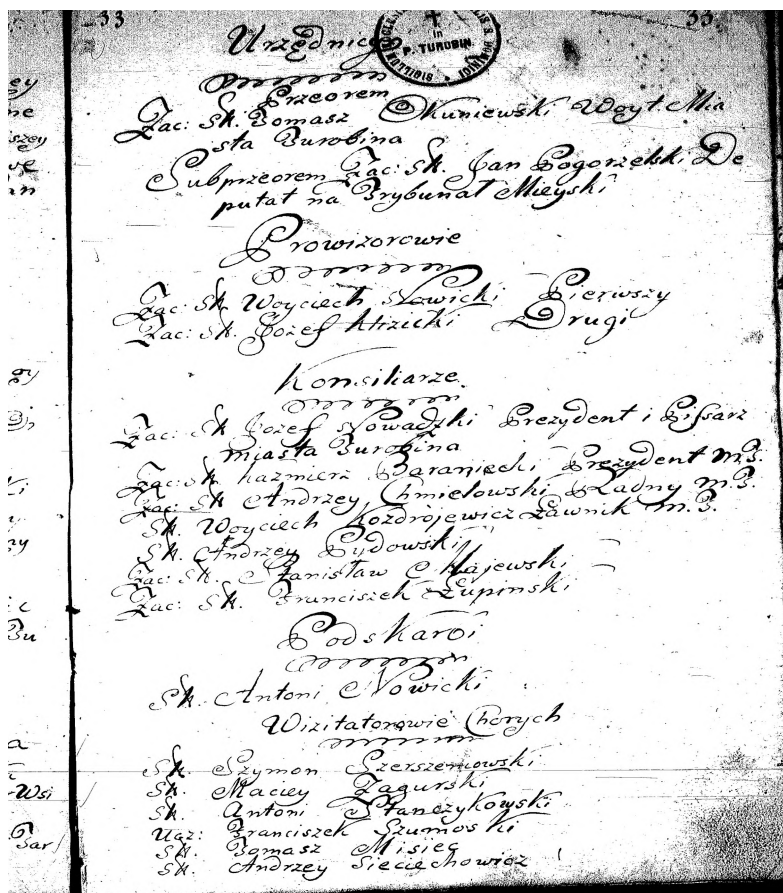
---

¹³⁹ K. Kuźmak, *Bractwo kościelne*, [w:] *Encyklopedia Katolicka*, F. Gryglewicz, R. Łukaszyk, Z. Sułowski (red.), t. 2, Lublin 1976, kol. 1013 - 1016 (tam dalsza literatura).

¹⁴⁰ Tamże, kol. 1015 - 1016; E. Wiśniowski, *Bractwa religijne na ziemiach polskich w średniowieczu*, „Roczniki Humanistyczne”, 17 (1969) z. 2, s. 64 - 67; J. Flaga, *Bractwa i przejawy ich życia religijnego w 2. połowie XVIII wieku na przykładzie diecezji płockiej*, „Roczniki Humanistyczne”, 24 (1976) z. 2, s. 35 - 66; tenże, *Bractwa religijne w archidiecezji lubelskiej do końca XVIII wieku*, ABMK, 42 (1981) s. 295 - 344; M. Surdacki, *Bractwa religijne w Urzędowie XVII-XVIII wieku*, „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej”, 51 (2003) nr 3 - 4, s. 355 - 385; tenże, *Edukacja i opieka społeczna w Urzędowie XV - XVIII w.*, Lublin 2004, s. 145 - 201; S. Tracz, *Bractwa religijne w dekanacie żywieckim (1598 - 1772)*, Kraków 2005, s. 60 - 78.

¹⁴¹ H. Wyczawski, dz. cyt., s. 215; S. Litak, *Parafie w Rzeczypospolitej w XVI - XVIII wieku*, Lublin 2004, s. 238 - 240; J. Bar, *Tercjarstwo franciszkańskie*, Kraków 1945.

¹⁴² M. Dębowska, *Katalog mikrofilmów*, nr 7, s. 64.

Księga
Arcybractwa
Różańca
Świętego
parafii
Turobin z lat
1780 - 1929,
sygn. ABMK
3696.

Z Imbramowic jest Regestr do wpisywania Braci i Sióstr Konfraterni Św. Anny (1721 - 1863)¹⁴³. Z Kalisza księga Arcybractwa Męki Pańskiej przy kościele oo. Franciszkanów (1604 - 1857), księga dochodów Bractwa Różańca Św. przy Kościele oo. Franciszkanów (1755 - 1842), księga wydatków Bractwa Różańca Św (1755 - 1843) oraz księga Bractwa Przemienienia Pana Naszego Jezusa Chrystusa, założona w 1765¹⁴⁴.

Z kolegiaty zamojskiej Instytut posiada księgę Bractwa Serca Jezusowego (1731 - 1823), akta i dokumenty Bractwa Różańcowego (XVII - XVIII w.) oraz Bractwa Literackiego pod wezwaniem Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny (1617 - 1828)¹⁴⁵.

Z Jasnej Góry zmicrofilmowano dyplomy przynależności do Filadelfii z Paulinami jasnogórskimi (1631 - 1861)¹⁴⁶, regestr Konfraterni Zakonu Świętego Pawła

¹⁴³ Tamże, s. 40.

¹⁴⁴ B. Kumor, *Katalog mikrofilmów*, Nr 2, s. 255.

¹⁴⁵ Tenże, *Katalog mikrofilmów*, Nr 3, s. 184.

¹⁴⁶ Tenże, *Katalog mikrofilmów*, Nr 4, s. 343.

Pierwszego Pustelnika (1529 - 1611)¹⁴⁷, księgę Bractwa Jasnogórskiego Koronacji Obrazu Najświętszej Dziewicy Maryi (1800 - 1818), księgę Konfraterni Św. Aniołów Stróżów (1625 - 1960), księgi wpływów Arcybractwa Koronacji Obrazu Najświętszej Dziewicy Maryi i Św. Aniołów Stróżów (1749 - 1784)¹⁴⁸.

Z Lublina Instytut posiada album Konfraterni Bożej Rodzicielki Maryi, założony w 1722 r. przy kościele Św. Jana Chrzciciela oo. Jezuitów oraz księgę Bractwa Św. Barbary z kościoła Św. Piotra i Pawła Apostołów, założoną w 1735¹⁴⁹.

Z parafii w Turobinie zmicrofilmowano księgę Bractwa Św. Anny z lat 1784 - 1906 oraz księgę Bractwa Różańcowego z lat 1858 - 1892¹⁵⁰.

Nadto z parafii w Częstoborowicach sfilmowano księgę Bractwa Różańcowego Najświętszej Dziewicy Maryi z lat 1733 - 1919¹⁵¹.

Z parafii w Sokalu Instytut posiada spis braci i sióstr III Zakonu przy klasztorze oo. Bernardynów za lata 1921 - 1935¹⁵², zaś z Sanoka księgę Bractwa Konfraterni Kapłańskiej z lat 1550 - 1738¹⁵³.

Księga Bractwa
Św. Anny parafii
Turobin z lat 1784
- 1906, sygn.
ABMK 3697.

¹⁴⁷ Tamże, s. 344.

¹⁴⁸ Tamże, s. 345.

¹⁴⁹ Tamże, s. 370.

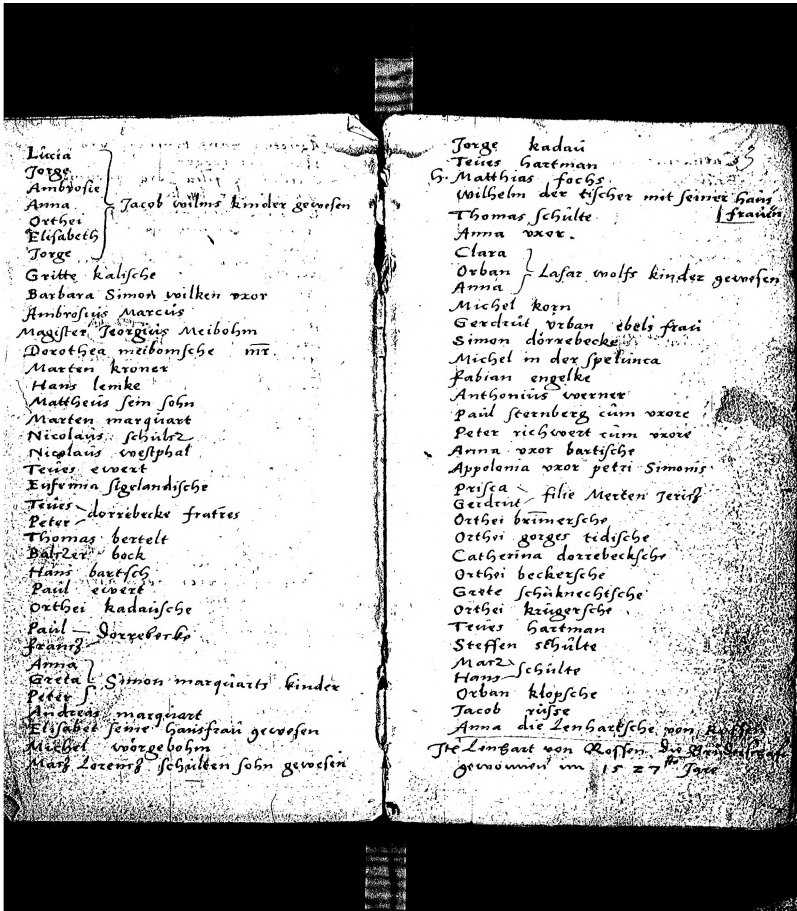
¹⁵⁰ M. Dębowska, *Katalog mikrofilmów*, Nr 6, s. 210.

¹⁵¹ Tamże, s. 209.

¹⁵² Tamże, s. 206.

¹⁵³ B. Kumor, *Katalog mikrofilmów*, Nr 3, s. 265.

Księgi cechowe

Księga
zmarłych
członków
cechu
krawców z
Braniewa z
lat 1577 -
1804, sygn.
ABMK 770.

Interesujące dane dla badań genealogicznych znajdują się w księgach cechów. Organizacje cechowe były stowarzyszeniami gromadzącymi rzemieślników dla ochrony ich interesów. Nie były one jednak tylko korporacją przemysłową, ale obejmowały całokształt życia, w tym religijnego i często upodabniały się pod pewnymi względami do bractw kościelnych (święty patron, opieka nad konkretnym ołtarzem, nabożeństwa)¹⁵⁴.

W zbiorach Instytutu ABMK znajdują się zmicrofilmowane księgi cechowe z Olsztyna: z lat 1608 - 1749 i 1804 r. oraz lat 1684 - 1776¹⁵⁵. Nadto księga zmarłych braci (cechowych) krawców z Braniewa (1577 - 1804)¹⁵⁶. Zachowały się również akta cechu

¹⁵⁴ Cz. Strzeszewski, *Cechy*, [w:] *Encyklopedia Katolicka*, F. Gryglewicz (red.), t. 2, Lublin 1976, kol. 1376 - 1379 (tam dalsza literatura), E. Wiśniowski, *Parafie w średniowiecznej Polsce*, Lublin 2004, s. 195 - 197.

¹⁵⁵ B. Kumor, *Katalog mikrofilmów*, Nr 2, s. 211 - 212.

¹⁵⁶ Tamże, s. 217.

szewskiego z Opatowca z XVII - XIX w. (protokoły posiedzeń, sprawy i dekry cehowe)¹⁵⁷.

Księgi sądowe

Ostatni rodzaj materiałów archiwalnych przydatnych do badań genealogicznych, a znajdujący się w Instytucie ABMK, stanowią księgi sądowe. Księgi sądowe wiejskie są obok metryk kościelnych podstawowymi źródłami do genealogii rodzin chłopskich. Księgi te prowadzono we wsiach mających własny samorząd. Wpisy sądzonych spraw dotyczyły zagadnień majątkowych (testamenty, posagi, długi, nieruchomości) oraz karnych. Bez względu na treść zeznań, wpisywano je w porządku chronologicznym¹⁵⁸. W Instytucie ABMK zmicrofilmowano oraz księgę ławniczą wsi Bystrej koło Biecza z lat 1499 - 1561¹⁵⁹.

Dla poznania genealogii mieszczan ważne są sądowe księgi miejskie. Istniało ich kilka rodzajów, zależnie od władzy miejskiej, która je prowadziła. Księgi kryminalne (*acta criminalia*) zawierały wpisy spraw spornych, które rozstrzygano przed sądem ławniczym lub radzieckim¹⁶⁰. W Instytucie ABMK znajduje się zmicrofilmowana księga sądu kryminalnego w Wiśniczu za lata 1632 - 1665¹⁶¹.

*

Materiały archiwalne przechowywane w Instytucie ABMK w postaci mikrofilmów, dostępne są dla kwerendzistów w czytelni Instytutu przy ul. Chopina 29/7. Czytelnia mikrofilmów jest czynna codziennie od 8.30 do 14.00. Zainteresowany badacz musi przedłożyć na piśmie prośbę do Dyrektora ABMK, o możliwość skorzystania z archiwaliów. Ponieważ materiały są w postaci mikrofilmów, kwerendzista musi przedstawić zezwolenie właściwego archiwum, będącego właścicielem zmicrofilmowanych akt, na korzystanie z zasobu¹⁶². Kopiowanie, powielanie i publikacja mikrofilmów wymaga osobnego zezwolenia kierownictwa ABMK. W wyjątkowych sytuacjach Instytut wypożycza mikrofilmy na zewnątrz do pracowni archiwów, bibliotek czy muzeów lub innych równorzędnych placówek naukowych kościelnych czy państwowych¹⁶³.

---

¹⁵⁷ Tenże, *Katalog mikrofilmów*, Nr 4, s. 345.

¹⁵⁸ S. Grodziski, *Księgi sądowe wiejskie (zasięg terytorialny i geneza)*, „Czasopismo Prawno-Historyczne”, 12 (1960) z. 1, s. 137.

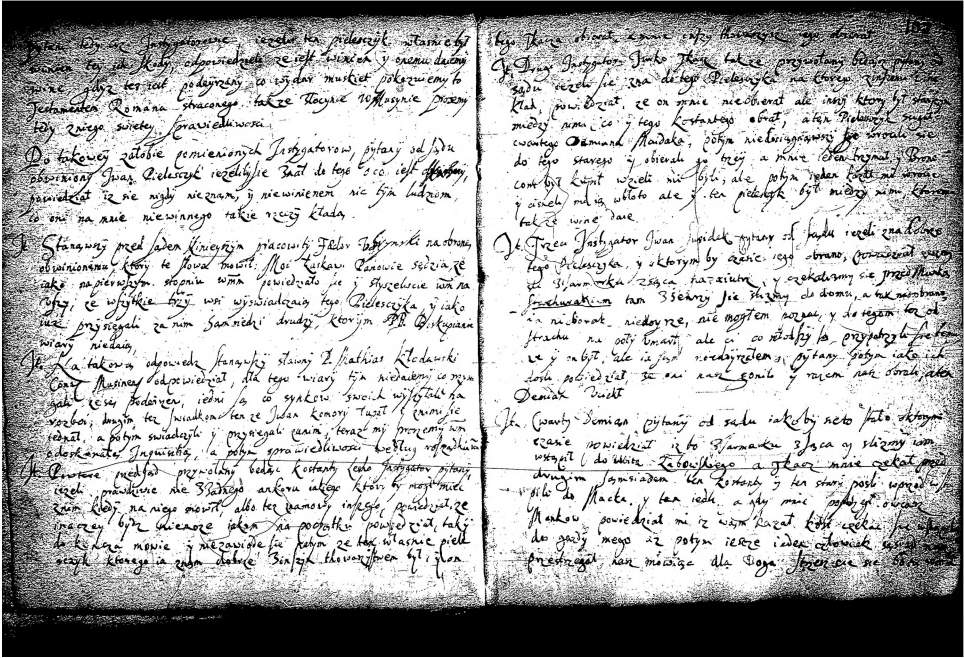
¹⁵⁹ B. Kumor, *Katalog mikrofilmów*, Nr 4, s. 328;

¹⁶⁰ W. Dworzaczek, *Genealogia*, s. 85 - 86.

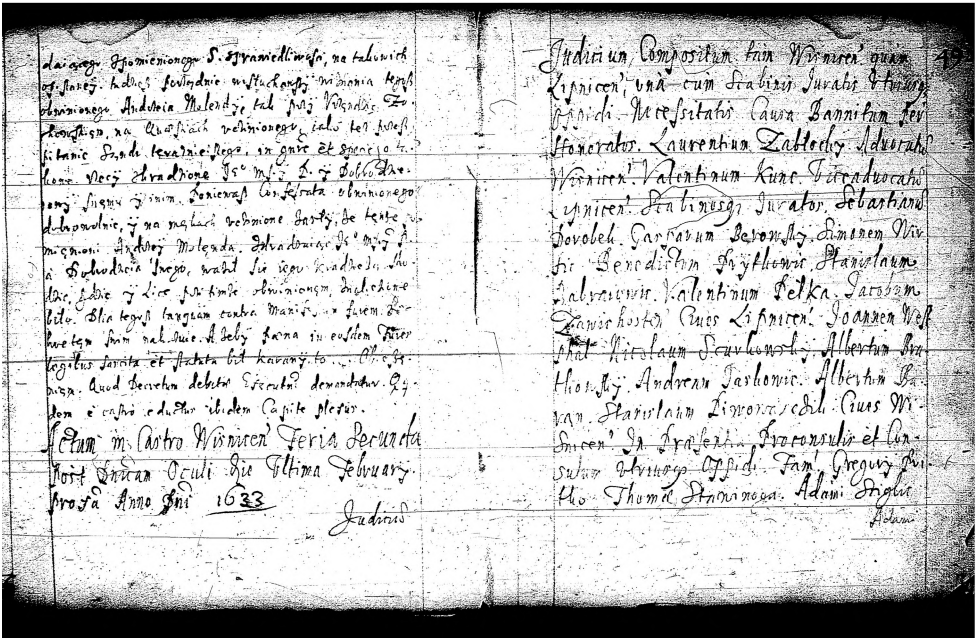
¹⁶¹ B. Kumor, *Katalog mikrofilmów*, Nr 4, s. 327.

¹⁶² Dane teleadresowe archiwów kościelnych znajdują się w publikacji M. Dębowskiej, *Archiwa Kościoła Katolickiego w Polsce*, Kielce 2002. Oczywiście istnieje możliwość uzyskania informacji o archiwach kościelnych u pracowników Instytutu ABMK.

¹⁶³ *Regulamin dla korzystających z archiwum mikrofilmów Ośrodka Archiwów, Bibliotek i Muzeów Kościelnych przy KUL, ABMK*, 52 (1986) s. 171 - 173.

Księga ławnicza sądu wsi Bystrej koło Biecza z lat 1499 - 1561, sygn. ABMK 3482.

Księga sądu kryminalnego w Wiśniczu za lata 1632 - 1665, sygn. ABMK 3481.

***

**Materials for Genealogical Investigation in the Resources of the Institute of Archives,
Libraries and Church Museums at the Catholic University of Lublin**

The Institute of Archives, Libraries and Church Museums at the Catholic University of Lublin holds in its collections archive materials which can be of use in genealogical investigations. Apart from the basic sources, i.e. birth, marriage and death certificates (mainly from Luck diocese) the Institute also owns other archive materials useful for genealogists which are recorded in the form of microfilms. The files of greater importance include canonical visitations of various Polish dioceses. Church files are also significant and these include the bishops' (*acta episcopalia*), general officials' and district officials' files (*acta officialia*). The court sources also hold information in record books of the country jury courts and town criminal courts. Moreover, important genealogical data can be obtained from the archives of clergy seminaries, monastic files of various types and also from fraternity and guild books.